

De belofte van de jeugd?!

De belofte van de jeugd?!

Pedagogiek in de 21e eeuw

Onder redactie van

Willemieke de Jong, Jan Bekker, Hans de Deckere, Ingrid Schonewille
en Lisette van der Poel

u i t g e v e r i j
SWP

De uitgever heeft zo zorgvuldig mogelijk getracht alle beeldrechthebbenden te achterhalen. Wie desondanks meent auteursrechtelijk aanspraak te kunnen maken, verzoeken wij contact op te nemen met de uitgeverij.

De belofte van de jeugd?!

Pedagogiek in de 21e eeuw

*Onder redactie van Willemieke de Jong, Jan Bekker, Hans de Deckere,
Ingrid Schonewille en Lisette van der Poel*

ISBN 978 90 8850 838 7

NUR 847

© 2019 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, *Stbl.* 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, *Stbl.* 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich te wenden tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost).

Inhoudsopgave

Een woord vooraf	7
DAG 1	
Waarheid en aandacht	10
<i>Over burgerschapsvorming als het corrumperen van de jeugd</i> Hans Van Crombrugge	
Belofte zijn, belofte worden?	21
<i>Over kansen en schaduwzijden van onze prestatie-samenleving</i> Maike Kooijmans en Dorien Huisman	
Wees gemotiveerd	35
Marianne Golombek	
Een beloftevolle school: emancipatie als opdracht	48
Bert van Oers	
Opvoeden tussen schrikbeeld en belofte van de jeugd	58
<i>Een gedachtwisseling over de manier waarop vooroordelen een positieve mediaopvoeding in de weg (kunnen) staan</i> Sjaak Jacobse & Henrieke Hoogendijk	
Het klotsende jeugdbeleid	67
<i>Enkele aanbevelingen aan de opleidingen Pedagogiek</i> Ton Notten	
Onderzoek naar de verbetering van tests en vragenlijsten voor de pedagogische praktijk	81
L. Andries van der Ark, Wiebe Korf, Priya Peters, Mengdi Chen, Debby ten Hove & Letty Koopman	

Don't worry, be happy	93
<i>De belofte van geluk en succes</i> Szabinka Dudevszky, Toby Witte en Rosan van der Zee	
Vaderbetrokkenheid bij de opvoeding van hun kinderen	104
Abdellah Mehraz	
DAG 2	
Van bio- naar eco-interpretatie van gedrag	116
Aryan van der Leij	
Bijdragen aan persoonsvorming in de lerarenopleiding	127
Fred Korthagen & Ellen Nuijten	
Naar meer onderwijsexcellentie in excellentieonderwijs en daarbuiten	145
Sofie Loyens	
De belofte van chabbab	161
Richard Slegers	
Ouders als sleutelfiguren voor jeugdwerk	175
Evelyn Morreel	
'Zijn armen flodderen als leege mouwen langs zijn lijf'	189
<i>Pedagogen over de arbeidersjeugd uit de jaren 1920</i> John Exalto	
Positief jeugdbeleid: belofte of valse belofte	201
<i>Jongerenparticipatie in politiek en beleid</i> Jan Bekker en Toby Witte	
Met vaders voor zonen	211
<i>Over de samenwerking met vaders in de hulpverlening</i> Peter Vanhoof	
Over de auteurs	223

Een woord vooraf

In het najaar van 2017 vond het congres plaats dat de Vereniging tot Bevordering van de Studie der Pedagogiek (VBSP) inmiddels traditiegetrouw twee keer per jaar organiseert. Ditmaal droeg het congres de titel: De belofte van de jeugd.

De jeugd heeft de toekomst. Kinderen en jongeren zijn hun leven nog maar net begonnen en hebben de mogelijkheden en kansen om zich op vele manieren te ontwikkelen. In de huidige tijd lijken die mogelijkheden en keuzes bijna onbeperkt. De samenleving verandert in een hoog tempo en biedt steeds nieuwe kansen en mogelijkheden. Meer dan in voorgaande generaties groeit de jeugd op in een volstrekt andere samenleving dan waarin zijn of haar opvoeders zijn opgegroeid. De kinderen en jongeren lijken de uitdagingen die de nieuwe samenleving met zich meebrengt met flair te kunnen benutten. Ze omarmen nieuwe media en technologieën, pakken de ruimte om hun eigenheid en talenten te ontwikkelen, zijn gevoelig voor authenticiteit, bewegen zich flexibel in verschillende contexten en stappen hun toekomst verwachtingsvol tegemoet. De belofte van de jeugd.

Maar alle nieuwe ontwikkelingen maken onze samenleving ook steeds complexer. Een enorm scala aan (ontwikkel)mogelijkheden en het steeds meer geloven in en stimuleren van eigen kracht en maakbaarheid leveren onze kinderen en jongeren ook veel spanning op en leiden geregeld zelfs tot uitputting. Steeds meer scholieren, studenten en werkende jongeren kampen met stress, extreme vermoeidheid en zelfs burn-outs. Ervaren deze jongeren hun jeugd zelf ook als vol beloften? Wij, opvoeders, hebben ook een belofte aan de jeugd: onze kinderen zo op te voeden dat ze hun toekomst niet alleen goed toegerust, maar ook hoopvol tegemoet kunnen gaan.

Dat is geen eenvoudige taak in een maatschappij die zich veel verschillende, soms zelfs tegengestelde kanten op lijkt te ontwikkelen. Naast de opkomende superdiversiteit met een brede tolerantie voor alle culturele waarden en gewoontes scheiden gemeenschappen zich af uit onvrede met bestaan-

de of opkomende normen en waarden. Nieuwe media brengen nieuwe gemeenschappen en verbinding over grote afstand, maar ook eenzaamheid, vervreemding en vernedering. In emancipatie en mondigheid dreigen loyaliteit naar de ander en aandacht voor plichten naast rechten soms op de achtergrond te komen. Steeds vaker spreekt men smalend over de 'prinsjes en prinsesjes' die we hebben opgevoed, die moeizaam met frustraties kunnen omgaan en te sterk hangen aan eigen belang en perspectief.

Passen onze opvoedingsidealen en -stijlen nog wel in de huidige maatschappij? Deze vraag en de hiermee samenhangende thema's stonden centraal op het congres en vormen de rode draad in dit boek. Diverse keynotespeakers en workshopleiders hebben hun visie, overtuigingen en bevindingen omtrent deze vraag gedeeld op het congres. Van een aantal van hen vindt u de inhoud van hun lezing, presentatie of workshop terug in dit boek. We hopen u daarmee te inspireren hoe wij onze belofte aan de jeugd kunnen nakomen door hen ook in deze tijd een jeugd vol hoop en beloften te schenken.

DAG 1

Waarheid en aandacht

Over burgerschapsvorming als het corrumperen van de jeugd

Hans Van Crombrugge

Samenvatting

In het kader van burgerschapsvorming, die steeds meer opgevat wordt als opvoeding tot democratie en als preventie van radicalisering, wordt veel verwacht van zogenaamde socratische gesprekken. Inzet is jongeren leren oefenen hun mening te verwoorden en te verantwoorden, ze leren begrip voor andermans mening op te brengen, samen met anderen te zoeken naar een consensus of althans *modus vivendi* die voor alle betrokkenen als rechtvaardig ervaren wordt. Tegenover deze mainstream opvatting wil ik in de lijn van Badiou's opvatting dat opvoeding als 'vorming door waarheid' de jeugd moet corrumperen, met Rancière en Weil argumenteren dat burgerschapsvorming veeleer karakter- en geestesvormend zou moeten zijn.

Inleiding

De benaming van burgerschapsvormende gesprekken als socratische gesprekken gaat terug op Lipman die zijn filosoferen met kinderen en jongeren verbond met de dialogen van Socrates die we kennen uit de werken van Plato (Van Crombrugge, Lafrarchi & Ponnet, 2014-2015).

Dit roept echter een fundamentele vraag op inzake de receptiegeschiedenis van deze socratische dialogen (Besley, 2013; Rogers, 2007). Socrates werd immers gedwongen de gifbeker te drinken, omdat hij een gevaar was voor de democratie. Hij en zijn wijze van filosoferen met jongeren werden (mede)verantwoordelijk geacht voor de ondemocratische staatsgrepen van een aantal jongeren, waarvan Alcibiades de bekendste en later meest tot de verbeelding

sprekende was. Met zijn alles in vraag stellende onderwijsmethode haalde hij de fundamentele traditionele waarden en goden van de stadsstaat en zijn democratie onderuit. Dat de jeugd niet meer geloofde in de Atheense democratie was een rechtstreeks gevolg van het onderuithalen van zekerheden bij jongeren die alles leerden relativeren en in niets meer geloofden. Kortom: Socrates corrupteerde de jeugd.

Plato laat Socrates in een prachtige verdedigingsrede de beschuldigingen weerleggen en het verwijt omkeren. Het is de wijze van aan politiek doen en de wijze waarop jongeren hierop voorbereid worden door de sofisten die de jeugd corrupteren. Belangen en macht worden hoger geacht dan de waarheid. In Plato's ideale staatsbestel is evenwel geen plaats voor de socratische gespreksmethodiek. De maatschappelijke opvoeding van jongeren wordt opgevat als een systematische socialisatie, zijnde overdracht van de maatschappelijke waarden waarmee de burgers zich geheel moeten identificeren en die niet in vraag gesteld mogen worden.

Socrates en zijn methode van alles in vraag stellen, lijken dus een gevaar voor elke (staats)burgerlijke opvoeding: zowel die van de democratische stadsstaat, als die van de (ondemocratische) ideale republiek van Plato.

Wat we vandaag de dag verstaan onder socratische gesprekken zouden we eerder als 'isocratische gesprekken' moeten aanduiden. Tegenover de filosofie van Socrates en Plato staat immers de kunst van de retoriek van Isocrates. Volgens hem is dé Waarheid geen politieke categorie. Absolute waarheidsaanspraken zijn niet verzoenbaar met een democratische orde. Tegen machtsmisbruik vormt het zoeken naar Waarheid geen garantie, wel de kunst om met alle respect voor de mening van anderen de eigen mening zodanig te verwoorden dat men de medeburgers kan overtuigen, om zo met een meerderheid gelijk te halen (Van Crombrugge, 2006, p. 33 e.v.).

Tegen deze achtergrond en naar aanleiding van een recent boekje van Alain Badiou – een van de invloedrijkste hedendaagse Franse denkers – wil ik de stelling onderbouwen dat *Bildung* de aangewezen manier is waarop onderwijs aan algemene preventie inzake radicalisering en dus aan burgerschapsvorming kan doen. Hierbij zal ik Badiou's ideeën verbinden met die van Rancière en Weil.

Badiou: vorming en het ware leven

Badiou schreef *Het ware leven*, een boekje gericht aan de jongeren van vandaag (Badiou, 2016). Hij is duidelijk over zijn intenties: hij wil de jeugd cor-

rumperen. Hij associeert zich met Socrates en stemt in met het verwijt dat filosofie de jeugd corrumpert.

De provocatie is duidelijk. Tegen de beschuldiging van corrumpereen hoeft de filosoof zich niet te verdedigen. Wel moet hij/zij duidelijk zeggen over welke corruptie het hier gaat en vooral tegen welke wereldse corruptie de filosofische corruptie in stelling gebracht wordt.

Onder het corrumpereen van iemand verstaat men gewoonlijk het gebruiken en misbruiken van de ander voor seks, geld of macht. Dit is de corruptie die de filosoof wil ontmaskeren en waartegen hij de jeugd wil wapenen. Tegenover de politiek van de macht(hebber) plaatst hij de politiek van de belangeloosheid.

Als er al sprake kan zijn van corrumpereen van de jeugd, dan is dat gelegen in het tonen dat naast de feitelijke corruptie van de macht iets hoger en waardevoller mogelijk is: het ware leven waarvoor het de moeite waard is te leven en dat de belangen van seks, geld en macht overstijgt.

Ook al lijkt er geen alternatief mogelijk op het bestaande, ook al lijkt er geen waarheid om in stelling gebracht te worden tegen het bestel, de filosofie heeft als inzet: tonen dat het 'ware leven' – dat wil zeggen het juiste, goede leven, het leven in waarheid (en goedheid en schoonheid) – niet totaal afwezig is, maar wel degelijk als mogelijkheid aanwezig is, of beter: aanwezig gesteld moet worden. Badiou betracht niet anders dan de jeugd behoeden de reeds platgetreden paden te volgen en zich te beperken tot het slaafs gehoorzamen aan de bestaande gewoonten. Hij/zij wil aangeven dat ze iets anders, iets nieuws, iets beters kunnen uitvinden, een andere richting kunnen nemen. Badiou ontwikkelt twee referentiekaders om de situatie van de jeugd en de opdracht van de opvoeder te begrijpen.

Met Socrates meent hij ten eerste dat er twee interne vijanden zijn die ervoor zorgen dat de jeugd in zichzelf niet (meer) de mogelijkheid ziet van een waar leven. De eerste is de passie voor *het onmiddellijke leven*: het genot, het plezier, voor het moment, voor de muziek, voor een beving, voor een joint, voor een idiote game. Wanneer deze het leven constant en uitsluitend bepalen, komt de jeugd terecht in een soort nihilisme waar geen plaats is voor enige vorm van zingeving. Het leven verwordt zo tot een opeenvolging van kicks waarvan niets anders te verwachten is dan dat de momenten van bevrediging elkaar opvolgen. Zo maakt de idee van het leven plaats voor deze van de dood: het leven wordt ontbonden in momenten zonder zinvolle samenhang. De opvoeder moet deze onvermijdelijke ervaring van de onmiddellijkheid en de innerlijke dood niet ontkennen, maar overstijgen.

De tweede dreiging wordt gevormd door de ogenschijnlijk tegengestelde passie voor *het geslaagde leven*. Men wil niet anders dan slagen in het leven, de toekomst verzekeren, zich vestigen, rijk worden, een goede plaats in de bestaande sociale orde vinden. De jeugd levert zich over aan het regime van het weldoordachte doelmatige project en zet het door de ouders en samenleving vooropgezette plan voor een performant leven verder.

Deze twee verleidelijke oriëntaties bestaan tegelijkertijd. Verdwijnt met de onmiddellijkheid de toekomst – *no future, you only live once* – met de verleiding van het geslaagde leven wordt de toekomst ook gesloten: men beperkt zich tot het feitelijk mogelijke.

Voorgaande houdt verband met de crisis van de moderniteit. De moderniteit is de uitgang uit de traditie. De bevrijding uit de hiërarchische ordening van de samenleving die de moderniteit bracht, heeft wel de absolute en universele idee van een orde op basis van gelijkheid voortgebracht maar niet de realiteit ervan. Met de woorden van Marx van het communistisch manifest stelt Badiou dat de ‘warmte’ van de feodale hiërarchische orde ‘in het ijskoude water van egoïstische berekening’ verdrongen werd. Naast de als vanzelfsprekend verkondigde onvermijdelijkheid van een kapitalistische en liberale samenleving die niet onderhandelbaar is en die alleen het (onderhandelen over) eigenbelang en de negatieve lege vrijheden cultiveert – het zogenaamd democratisch materialisme – lijkt er voor de jeugd alleen nog de fascistische reactionaire optie van een terugkeer naar een hiërarchische samenleving op basis van godsdienst (zowel islamitische als christelijke fundamentalisten) of volk(s)nationalisme).

Beide wegen zijn impasses. De uitdaging voor de opvoeding is niet meer of niet minder dan de uitvinding van een nieuwe maatschappelijke orde die een alternatief biedt voor de liberale cultuur van het eigenbelang, alsook voor het reactief fascisme van fundamentalisme en nationalisme.

Dit houdt allereerst in de plicht tot de vorming van de aandacht. De opvoeder heeft de taak de jongeren te richten op de tekenen dat iets anders mogelijk is dan wat feitelijk gebeurt. Hij/zij moet ruimte scheppen voor ervaringen met pakkende gebeurtenissen, die weliswaar singulier, origineel, zeldzaam zijn, maar die ook tekens zijn die wijzen op wat kan en moet komen en wijzen op universele waar(he)den. Jongeren moeten niet alleen leren zien waartoe ze menen in staat te zijn en wat ze menen dat mogelijk is, maar vooral de kans krijgen om te ontdekken dat ze tot veel meer in staat zijn dan ze dachten, dat er meer mogelijk is dan het feitelijk mogelijk geachte. Inzet is de werkelijke mogelijkheid van het feitelijk onmogelijke inzien. Deze aandacht is een openheid voor iets wat van de orde is van een openbaring.